

a megnevezésen, hanem a megnevezés lehetetlenségén van a hangsúly: „Ugyanazt is / másképpen kényszerül mondani naponta az / aki igényli hogy mondanivalóját / viszonylag pontosan megértsék” (*Szép szó*); „s a félreérthetetlen pillanatnak / ugyanazt a nevet adnád / mint nevezném én / ha megnevezni nem lenne lehetetlen” (*Nevén nevezni a gyereket*).

A *krupié* kiosztja önmagát nem az „átlagélet” apoteózisának a könyve. Az átlagélet költészetidegen közege, a beszűkült élettér, a napihírré vált valóság, az ügyesen leplezett élethazugságok itt nem a lefokozás eszközeiként funkcionálnak, erre nincs is szükség, hisz egyszerű *jelenvalóságukkal* önmagukat érvénytelenítik, már-már diagnosztikus megbízhatósággal utalva egy világállapot zavaraira. A *hír, amelyben megtörténtem* című vers a sajtókorszak emberének groteszk helyzetét példázza, aki számára a valóság megfoghatatlanná vált, az eső például olyan, mint a palackból szabadult szellemlény kisujja: mire föleszmél, már nem marad más belőle, csak pára.

És csak pára lenne a vers is? Szappanbuborék? Böndör ezúttal is következetes önmagához: költői ténykedésének eredményéhez éppoly szkepszissel viszonyul, mint a napihírré vált valósághoz: „viszont halva született / minden olyan írásmű / melynek szerzője azt képzei hogy az újságcikknek / egy napig kell élnie / a vers minden egyes szavának pedig / az idők végtelenjéig” (*Replika*). Vagy: „toldoztam-foltoztam az ég alján a pókhálót” (*Menekülés a valóságtól*).

A *krupié*... alapkérdése tehát a költői szerep problematikussága. A kétely azonban rendkívül termékenynek bizonyul, mert a tagadás, a költői szerep fölszámolása — paradox módon — egyszersmind öngazolás is: a vers saját létével tüntet.

P. NAGY István

KIOLTOTT CSILLOGÁS

Utasi Mária: *Vizmosta jel*. (Hátrahagyott versek) Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

A *Vizmosta jel* című posztumusz kötet a költőnő hátrahagyott verseinek válogatása. Ez a kötet s az előző kettő (*Hajnali ravatal*, 1970; *Égő ezüstben*, 1979) egy behatárolt, lezárult életműbe nyújt betekintést, s felmutatja azt az ívet, amelyet e költészet alig több mint másfél évtized alatt fel tudott rajzolni. Ugyanakkor azt is tanúsítja, hogy Utasi Mária sajátos költői hangjára, világára már első kötetében rátalált, a továbbiakban pedig ezt finomította, kristályosította.

Bár első verseskötetében azt vallja, hogy „Senki sem hívja szavam, előbgyan”, s „Megerednek az én dalaim”, versei mégis arról győznek meg bennünket, hogy költőjükre nem a megszólalás könnyedsége, hanem

a verssel szemben támasztott nagyfokú igényesség a jellemző. A „súlytalan súlyosság törvényével” írónak Utasi Mária versei már a *Hajnali ravatalban* is, s nem véletlen, hogy ő maga „kemény jelet”, márványt említ verseinek kapcsán. Nap, szeretet, öröm, jószág, végtelenség villan fel bennük, de ott kísértenek a „sátán igéi”, a magány, a „szíromba vésett fájdalom” is. Ebből az ellenpontozásból lesz belátható, miért születnek tolla alatt „gyöngytorzók”, s ebből a „hajnali ravatal” egyszerre életigenlő és -tagadó vonatkozása is. Zsolozsmaszerű hangon, ráolvasásban, imádságban, fohászban üti le első kötetében „hű énekének” alaphangjait, festi meg a kritika által is felismert „opálos színeit”, miközben örök dolgokról, örök emberi szomorúságról — a „kibeszélhetetlenről” — szól feszes beszéddel, hol a „kinyilvánító egyszerűség”, hol évszázadokra visszanyúló artisztikummal — halálán innen és halálán túl, ég és föld fölött.

A népköltészet formakincse, fordulatai már a *Hajnali ravatalban* jelt adnak magukról, majd második kötetében egy egész ciklust szentel ilyen ihletésű verseinek. A rege, a mágia, a babona, a bájoló, a „marasztaló”, a „terelgető-hívogató”, az altató hangjain szólal meg verseiben, egy-egy költeménye akár mese(át)értelmezésként is olvasható, de műfajai közé tartoznak „a fegyelem skáláján” íródott, pár soros versek: a „rézkarc”, az „akvarell” is. Ezek azok a stációk, amelyeket a költőnő első két kötetében bejár. A személyes, a megélt élmény örök érvényűvé, létélménnyé nő Utasi Mária verseiben, s egy sajtóságos mikrokozmoszt hoz létre, melyen belül, ha olykor úgy érezzük is, hogy mármár elérte az idilli teljességet (pl. az *Égő ezüstben* Hétköznapi című ciklusában), mégis mindvégig a „tépett fájdalom” lesz domináns élménye.

A *Vízmosta jel* című versválogatásból — a kötetet összeállító Utasi Csaba megjegyzése szerint is — elmaradnak a „népdalszerű, erősen stilizált” versek. A népköltészet formakincsének, fordulatainak helyét itt a nemes egyszerűség veszi át. Egy-egy vers néhány mondat, néhány kép felvillantása (ékes példája ennek a *Téli ünnep*), amelyeknek kohézióját az egyébként rímtelen, költői díszek nélküli vers ritmusa biztosítja. Esszenciális, epigrammaszerű költeményeket sorakoztat fel ez a kötet, lecsupaszított versnyelvet tár elénk. „Pereg a dísztelenség” — áll az egyik versben. Ezek a lekerekített, medáliaszzerű költemények (pl. *Tabló, Téli ünnep*) „metszetek”, „csutora-feliratok”, „ikonok”, „miniatűrök” számvetések. Az előbbi két kötet verseihez képest még feszesebbek, ünnepélyes hang, letisztult versbeszéd szólal meg bennük, ódon, történelem előtti hangulatot s hidegséget árasztanak. A finoman, biztos kézzel kihasított versszaklákban (*Az esély, Paradox áldozat, Summario, Monstrancia*) egy-egy szó súlya, teherbírása megnő, az „ékes tűzzel aranyozott szó” izzik fel bennük, ennek patinája futja be őket. Az Utasi-versek gyakori versmegoldása: a kezdés és a zárlat azonossága vagy

megközelítő azonossága az előző kötetek verseinek (nép)dalszerűségét csendíti fel, s ugyanakkor a verszárlatra helyezi a nyomatékot. Az ilyen verszárlat Utasi Mária verseire olyankor is jellemző, amikor nem ismétléssel nyomatékosít (gondoljunk csak az *Apám* című vers zárósorainak pirossal-feketével festett patinájára).

Míg a kötet kezdőversei szembetűnően egyes szám harmadik személyben íródtak, vagy egyféle személytelenség lengi be őket, a kötet tengelyében egyszerre, szinte meglepetésszerűen a lírai én ad jelt magáról explicite: a személyesség válik dominánssá. A *Csúzai csutora* című verssel indul ez a szenvedélytől átforrósodó személyes hang — Utasi Mária kötetének új hozadéka, rejtőzködésének oldódása, objektív költészete jegének felengedése —, hogy majd a kötet utolsó verseiben a „mi” vegye át a lírai én szerepét, mintegy általános érvényűvé, közösségivé emelve az élményt. Ez az élmény itt létélménnyé absztrahálódik, a versek létversekké. „Moszatok, algák, csigák / sorsdöntő lendületében / vonulunk millió évesen” — fogalmazza meg Utasi Mária a maga kozmoszát, miközben kristálymagánya, ősközetei, szobornémasága s a fák — verseinek e mozdulatlan, rezzenéstelen minőségei s magával a mérhetetlennel vívott harca — eleve Nemes Nagy Ágnes verseinek kővilágára, évszázados tölgyeire emlékeztetnek. Patinás versnyelv — lecsupaszított, dísztelen tehát: ez Utasi Mária utolsó verseskötetének poétikai színtere. „Megnevezhetetlen a lét / fejedelmi gesztusa; gránit-dísz”; „merő képzelgés minden változtatás a történeteken”: ez a determinált-ságtudat hozza létre verseinek statikusságát, állókép- és ikonszerűségét (legtipikusabb ilyen verse a *Tabló*). S ugyanakkor a megszólalás ökonomikusságára kötelezi a költőt, a „szikár ékírás” ars poeticájának vállalására, egy sajátos, önmaga által el- és bezárt világ mély átélésére.

E posztumusz kötet versei még inkább elmélyítik azt a meggyőződésünket, hogy Utasi Mária korán lezárult opusában válságélményének megfogalmazása során (a *Tévedés*, az *Anti-idill*, a *Trónfosztás* verscímei is a válságélményt jelzik) nagyon egyéni versnyelvet, sajátosság hangoz és világgépet tudott kikristályosítani irodalmunkban.

A kötet koherenciája a versek válogatóját dicséri.

HARKAI VASS ÉVA

AZ ÉLET KÉPEKBEN

Pavle Ugrinov: *Otac i sin (Apa és fia)*, Nolit, Belgrád, 1986

Taras Kermauner „sorjázó képek emlékkönyvének” nevezi Pavle Ugrinov *Igézetek (Fascinacije)* című, 1976-ban megjelent regényét. E meghatározás pontosan fedi Ugrinov legújabb művének műfaji jegyeit is. Az *Apa és fia* a fiú visszaemlékezése apja életére és saját felnöveke-